

С.Р.4 Соціологія конфлікту як галузь соціологічного знання

I. Предмет і природа соціального конфлікту.

II. Структура, функції, причини та механізм соціального конфлікту.

III. Типологія конфліктів.

I. Предмет і природа соціального конфлікту

Дослідження соціального конфлікту як вагомого соціального явища є однією із найактуальніших проблем сучасної соціології. Воно охоплює широке коло питань, серед яких визначення поняття «соціальний конфлікт», його природа як соціального явища, причин виникнення та можливостей його розв'язання, а також типології, класифікації конфліктів, виявлення їх ролі у суспільному житті та ін.

Соціологія конфлікту – галузь соціології, яка вивчає сутність, зумовленість, наслідки та управління конфліктом як соціальним явищем.

Об'єктом соціологічної теорії конфлікту є різноманітні конфлікти між соціальними суб'єктами (індивідами, соціальними групами, класами, націями, державами тощо), що розглядаються як фактори розвитку соціальних систем.

Предметом цієї соціологічної теорії в свою чергу, є закономірності та процеси виникнення, протікання та розв'язання соціальних конфліктів, їх соціальні ознаки, а також різноманітні конфліктні відносини, що виникають між людьми у процесі їхньої взаємодії та суспільної діяльності.

Щодо *природи і сутності соціальних конфліктів* існують різні пояснення,

так:

- давньогрецький філософ Анаксимандр (бл. 610–547 рр. до н.е) твердив, що речі виникають із постійного руху «ай перону» – єдиного матеріального начала, що приводить до виокремлення з нього протилежностей, а це означає, що воно конфліктне;
- китайські філософи у VII–VI ст. до н.е. бачили джерело розвитку природи і суспільства у боротьбі протилежних сил як загальний закон, що діє в природі та суспільстві;
- англійський економіст Адам Сміт вважав, що в основі

конфлікту лежать розподіл суспільства на класи та економічне суперництво між ними;

– Георг Гегель однією з їх причин бачив у соціальній поляризації між «нагромадженням багатства» і «прив'язаним до праці класом»;

– Макс Вебер виходив з того, що соціальний конфлікт – це реальність, неминуче явище в житті будь-якого суспільства, яке є вагомим стимулом його соціального розвитку, це конфлікт матеріальних та ідеальних цінностей статусних груп, що характеризуються власними амбіціями, зазіханнями, економічними інтересами і певною системою життєвих орієнтацій;

– Карл Маркс і Фридрих Енгельс стверджували, що соціальні конфлікти породжуються насамперед соціальною нерівністю і виявляються у класовій боротьбі;

– згідно з теорією психоаналізу Зігмунда Фрейда, поява і розвиток внутрішньоособистісних конфліктів визначається зіткненням всередині особистості несвідомих психічних сил, основною з яких є лібідо (сексуальний потяг) та необхідністю вистояти у ворожому індивідові соціальному середовищі. Заборони з боку середовища завдають душевної травми, придушують енергію несвідомих потягів, які прориваються обхідними шляхами у вигляді невротичних синдромів. З. Фрейд наголошував на необхідності пошуку причин міжособистісних конфліктів у сфері несвідомого;

– Ральф Дарендорф і Льюїс Козер розглядають конфлікт як частину життя суспільства, яким необхідно вміти керувати, всі конфлікти так чи інакше виникають на ґрунті поділу влади через те, що одна група чи клас чинять опір «тиску» або пануванню іншої соціальної сили. Тому конфлікт піддається свідомому керівництву за умови знання законів його розвитку і функціонування;

– Георг Зіммель визначав конфлікт не тільки як одну із форм розбіжностей, але й як соціалізуючу силу, здатну об'єднати протиборчі взаємозалежні сторони;

– на думку Роберта Мертона, соціальна аномія є результатом конфлікту між культурною і соціальною структурами суспільства, проявом якого є суперечність між тими цілями, що висуває особистість, та її нездатністю досягнути їх нормальними (з точки зору суспільства) засобами тощо.

II. Структура, функції, причини та механізм соціального конфлікту *Структура конфлікту* – сукупність стійких елементів, що забезпечують його цілісність. Конфлікт є складним за структурою соціальним явищем, його елементи тісно взаємодіють між собою. До найважливіших із них належать:

1. *Сторони, що конфліктують.* У соціальному конфлікті беруть участь щонайменше дві сторони (конфліктанти). Крім них, у конфлікті можуть бути задіяні й провокатори, співчуваючі, консультанти, посередники тощо. Соціолог повинен з'ясувати соціальні характеристики сторін (належність до певної страти, соціальна роль, службове становище, вік, стать, освіта – якщо йдеться про індивідів).

2. *Зона конфліктної взаємодії.* Конфлікт виникає лише за наявності предмета суперечки, який зумовлює зону взаємодії його учасників. Часто його

важко розпізнати, конфліктанти іноді й самі нечітко його уявляють. У зв'язку з цим зона конфлікту є дуже рухомою, може розширюватися та звужуватися.

3. *Уявлення про ситуацію.* Кожний з конфліктантів має власне уявлення про всі обставини, що спровокували та супроводжують конфлікт. А це створює додаткові підстави для непорозумінь.

4. *Причини, мотиви.* Кількість їх може бути необмеженою. Іноді вони є відкритими, іноді прихованими, усвідомленими або навпаки. Самі вони спонукають до вступу в конфлікт, постаючи як сукупність об'єктивних та суб'єктивних умов, що стимулюють конфліктну активність суб'єктів. Мотиви конфліктів конкретизуються у цілях, переслідуваних їх учасниками.

5. *Умови, за яких відбувається конфлікт.* З'ясування їх дає змогу розглядати конфлікт не як ізольовану систему, а як реальну соціальну ситуацію. Як правило, вони бувають політичними, економічними, культурними, психологічними тощо.

6. *Дії.* За конфліктної ситуації дії кожної зі сторін заважають іншій досягти мети й оцінюються як ворожі. Здебільшого вони проявляються у:

- створенні прямих або побічних перешкод для реалізації планів та намірів однієї зі сторін;
- невиконанні іншою стороною своїх обов'язків та зобов'язань;
- захопленні або утриманні того, що, на думку цієї сторони, належить їй;
- нанесенні прямої чи побічної шкоди майну та репутації;
- фізичному насильству;
- погрозах та інших діях, що змушують протилежну сторону діяти всупереч своїй волі та обов'язкам;
- діях, що принижують гідність людини, соціальної спільноти.

Типологія конфліктів

Конфлікт є складним багатомірним явищем. Як соціальний феномен, він зберігає тенденцію до ускладнення, оновлення структури, чинників, що його породжують. Різні типи конфліктів, взаємодіючи, доповнюють один одного, набувають нових рис. Це зумовлено динамізацією та ускладненням системи соціальних відносин. Конфлікти розрізняються формою, видами, масштабом, типом, причинами, наслідками, складом учасників, тривалістю, засобами урегулювання тощо.

За *формами прояву* визначають.

Економічні конфлікти, які ґрунтуються на економічних протиріччях, коли економічні потреби однієї сторони задовольняються або можуть бути задоволені за рахунок іншої.

Політичні конфлікти, що зумовлені існуванням таких складних соціальних організмів, як держава і народ з притаманним їм особливими прагненнями і схильностями.

Ідеологічні конфлікти можуть виникати як між окремими класами, так і в рамках одного класу. Предметом таких конфліктів, які виникають на расовій, культурній, етнічній, релігійній основі, є різні ідеологічні цінності, які становлять світоглядну базу певної соціальної групи.

Позиційні конфлікти виникають внаслідок протилежності інтересів соціальних груп або окремих особистостей, які займають різні стани в структурі організаційних старунків.

Класові конфлікти зумовлені відмінностями між різними суспільними класами та можуть виявлятися в економічній, політичній та ідеологічній сферах. *Культурні* конфлікти виникають у результаті співіснування людей, які представляють різні культури. Предметом таких конфліктів є духовні цінності культур. Продовжують цю класифікацію *сімейні, військові, юридичні, побутові* та інші конфлікти.